

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online

www.veritatisimago.hu

2020/2-3.

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online, negyedévente

2020/2-3.

www.veritatisimago.hu

Főszerkesztő

Dr. Fodor Ferenc

Szerkesztőbizottsági elnök

Dr. Nagy Imre

Vezető szerkesztő

Medgyesi Konstantin

Szerkesztőségvezető

Hegedűs Anita

Tematikus szerkesztők

Bíró-Balogh Tamás

Forgó Géza

Mód László

Nátyi Róbert

Pópity Dániel

Tóth Benedek

Tóth István

Varga András

Varga Sándor

Vukov Anikó Veronika

Technikai szerkesztő

Czukur Péter

A tanulmányok lektorai

Csernus Sándor

Tóth István

Vukov Anikó Veronika

Logóterv

Magyar Milán

Szerkesztőség

Móra Ferenc Múzeum

Szeged, Roosevelttér 1-3.

E-mail cím: info@veritatisimago.hu

Telefonszám: +36 62 549 040

Kiadja

Móra Ferenc Múzeum (Szeged, Roosevelttér 1-3.)

Felelős kiadó

Fogas Ottó igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

ZOLTÁN SZOLNOKI: *Logical paradox in medieval vendetta* 1

KRIZSÁN BÁLINT: *A magyar konzervatívok politikai törekvései 1849 és 1859 között* 5

NÉPRAJZ

SZIKSZAI ZSUZSANNA : „Leszek, aki voltam...”¹ – *Avagy Asztalos P. Kálmán emlékezete Csanádpalotán* 13

VIVIEN APJOK: *The activity and memory of Dr. István Batka in the light of health tourism in Makó* 21

Logical paradox in medieval vendetta

Zoltán Szolnoki *

* Móra Ferenc Museum

Keywords

medieval vendetta
game-theory
Medieval Florence
history of violence

Abstract

The vendetta descriptions show that the decisions of the opposing clans families can be analysed from game-theory view of point, for the stories are about decisions and their results. When we speak about these, we only examine the lines, and logic architectures of the different sources. These suggest a sort of modelling thinking in the describing sources, in which special structural schemes of vendettas are delineated. These can be similar, but their contents may be different. This is the reason why these decision states can not be modelled by a unique rule or motivation. In the case of the Buondelmonte-Amidei vendetta, the opposing effects of the short and long term strategies was stressed, that represented deserting and cooperative sides. In that case, the B player in the interaction re-acted to the deserting action with a deserting one. On the other hand, as it can be read in the Cancellieri-vendetta teaching tale description; “the tit for tat” basic rule is not enough to examine vendettas as a whole, for in some cases, just the opposing effect materializes.

„Vendetta” in the Italian medieval sources is a special term for the people taking revenges, reflecting social and deep cultural aspects. In the professional literature, it can be approached from law-, events-, and family-historian points of view; though an anthropological view also appeared recently (About vendetta: Dean, 2007; Blanshei, 1982; Martines, 2005; Zorzi, 2002; Halsall, 1999; Herlihy, 2005; Muir, 1993; Foote 2003). The game-theory, however, yields for quite a new approach, analysing the possible steps of the interacting participants of the historian area (About game-theory: Eigen-Winkler 1981: 26-39; Tóth 1997: 55-56). In his important work, Steven Pinker stated different models for the prisoners’-debate as well as for the equal revenge rule (tit for tat); underlying that not only the violence but the forgiveness was part of the system (Pinker 2018: 595-601). The historian, David Foote, picked up concepts from the game-theory, describing that the Vendettas could be featured with the idea of tit for tat (Foote 2003: 196). In the present work, I show the interpretation of the medieval Vendettas, different from the previous ones. From among the Florence Vendettas, the Buondelmonte-Amidei and Cancellieri-Vendettas are elevated, which can be read in the Florence historian traditions.¹ The analysis is made easier in as much as that these ones can be read nearly in all the city historian writings. Besides smaller differences, constant symbolic elements can be noticed, that make it possible to examine decision situations in the interactions.

The starting point of the 1216-os Buondelmonte killing is that the two greatest families of Florence (Buondelmonti and Amidei) would like to marry. Boundelmonte dei Boundelmonti, a boy, is to marry an Amidei girl, which cherishes the hope of peace. At that point, a widow from the Donati family, offers their girl. Because of the beauty of the girl, the boy decides to beak the stipulation made by the family, immediately. After the oath breaking, the answer of offended Amidei family is not missing. Although the peaceful solution arises at the family discourse, finally, The legend sentence of Mosca Lamberti decides, according to hat, the main thing is action (Machiavelli 62-64). The named men kill the boy on his white horse approaching, specially under of the Mars statue. The opposition party take up hatchets as a reply, the battle between the gulf and ghibellin starts, continuing for decades.

According to the Florence chroniclers, the oaths breaking and the hurt Vendettas ruined Florence (Compagni I/2, Villani VI/38, Bruni 127-128, Machiavelli 64). In accord to the traditions of the chronicler authors, such as in the case of Villani, Compagni, Stefani, Malespini, Leonardo Bruni and Machiavelli, the chroniclers give priority to the city, therefore they contemplate the action of the Buondelmonte family cheating, and deserting. Tóth János describes (1997), that, on the basis of the game-theory, via the deluding, the cheater knows how the others will behave (on the broken stipulation) and in this way, he can increase his own benefit by this knowledge (Tóth 1997: 61). What is a maximum benefit from Buondelmonte's view of point, means a cheating and deserting action for the public on the whole. A possible solution for that may be a peaceful one, but the negative sentence by de Mosca Lamberti rejects this too. As a conclusion, he suggests a decision on the basis of the tit for tat rule. The gist of this game-theory strategy is that the player answers the same way as the other one. It is what Pinker refers to, when he analyses the possibility of peace (Pinker 2018: 595-601). The aggressive answer such as the revenge is also a deserting strategy from the side of the public (Tóth 1997: 89, 101).

As we saw, the Buondelmonte benefit maximizing strategy can bring only short term results for him, since he is going to be killed. The chroniclers usually decrease the benefits of the deserting strategy: The fight is useless, and on the other hand it adversely influences the life the cities (Compagni I/2, Villani VI/38, Bruni 127-128, Machiavelli 64). It may arise, that if the revenge and fights are so useless, why we encounter them in so many sources. I wonder, why the deserting behaviour was beneficial for the opposing parties? For these questions, the descriptions of Cancellieri-vendetta can offer a game-theory point of view.²

According to the story by Machiavelli, the children from two different branches of Pistoiai Cancellieri family – Lore and Geri – play together. The former one, however, injures the latter one. At that point, Lore is sent by his father to the head of the other family, Bertracca, who is the father of Geri. He, however, says that wounds are not usually healed by words but swords, and in the stable, he gets Lore's arm cut. As a result, both Cancellieri families activate their followers; thereby it breaks out the hopeless fights for decades, than can not be won by either side. Accordingly, they move to Florence. The story is worth examining by the pigeon-kite phenomenon, where the pigeon behaviour suggests peaceful waiting strategy, and the kite one is to be an aggressive answer to everything. (Tóth 1997: 112-113). Giulielmo, when he sends his son, Lore to Bertraccához, achieves the pigeon type. Sir Bertracca, however, similarly to the earlier sentence by Mosca Lamberti indicates that he rejects the possibility of forgiveness. Accordingly, he behaves as a kite type. Here we can not speak about "tit for tat", since the endeavours for peace is not welcomed. The battle becomes deep, resulting in many damages on both sides. The fight from the point of the public, means deserting pattern, for there is no benefit for them. Moreover, the demolition and ruins can be imagined, especially for the whole city (Machiavelli 78). It results from the features of the teaching and moralizing vendetta-descriptions: the official chroniclers of the city are against the revenge and they show them as useless pattern of behaviour. It is noticeable; however, that Sir Giulielmo could have avoided the damages if he had not tried to act as pigeons. The examination of the story from the game-theory shows that the description has also got another message: if you behave as a pigeon in an interaction in an Italian city, you can suffer such deficits, that you might have avoided by the kite- pattern of behaviour. The pigeon can account for benefit if his opponents decide on the basis of "tit for tat". There is no guarantee for that, as we could see this did not happen. To my mind, we can name this term teaching tale paroxon. In conclusion, such a part got into the outmanoeuvred teaching tale written by several cotemporary authors that called the attention to a controversial possibility.

REFERENCES

- Blanshei, Sarah Rubin (1982): Crime and Law Enforcement in Medieval Bologna. In: *Journal of Social History*, 1982/1., 121-138. p.
- Dean, Trevor (2007): *Crime and Justice in Late Medieval Italy*. Cambridge: Cambridge University.
- Eigen, Manfred-Winkler, Ruthild (1981): *A játék : Természeti törvények irányítják a véletlent* (Koch Sándor trans.). Budapest: Gondolat Kiadó.
- Foote, David (2003): In Search of the Quiet City: Civic Identity and Papal State Building in Fourteenth-Century Orvieto In: Paula Findlen, Fontaine, Michelle M., Osheim, Duane (ed.): *Beyond Florence: The Contours of Medieval and Early Modern Italy*. Stanford: Stanford University Press.
- Halsall, Guy (1999): Reflections of Early Medieval Violence: The example of „Blood Feud”. In: *Memoria y Civilización*, 1999/1., 7-29. p.
- Herlihy, David (2005): Some Psychological and Social Roots of Violence in the Tuscan Cities. In: Martines, Lauro (szerk.): *Violence and Civil Disorder in Italian Cities 1200-1500*. Los Angeles: California University.
- Pinker, Steven (2018): *Az erőszak alkonya. Hogyan szelídült meg az emberiség.* (Gyárfás Vera trans.) Budapest: Typotex.
- Martines, Lauro (2005): Political Violence in the Thirteenth Century In: Martines, Lauro (ed.): *Violence and Civil Disorder in Italian Cities, 1200-1500*. Los Angeles: California University.
- Muir, Edward (1993): *Mad Blood Stirring, vendetta in Renaissance Italy*. Baltimore-London: John Hopkins University Press.
- Zagare, Frank (2006): *Játékelmélet : Fogalmak és alkalmazások.* Hidi János trans.) Budapest: Helikon Kiadó.
- Zorzi, Andrea (2002): La cultura della vendetta nel conflitto politico in età comunale. In: Roberto Delle Donne-Andrea Zorzi (ed.): *Le storie e la memoria. In onore di Arnold Esch*. Firenze: Firenze University Press.
- Tóth János (1997): *Játékelmélet és társadalom*. Szeged: Jate Press.

SOURCES

- Annales Pistoriensis=Annales Pistoriensis, Barbi ed., Città di Castello, 1907
- Bruni=Bruni, Leonardo: *Istoria fiorentina*. Tran. Donato Acciajuoli, intr. C. Monzani, Firenze, 1861 (Progetto Manuzio, E-text, 2004.);
- Compagni=Dino Compagni e la sua cronica. Isidoro Del Lungo (a cura di), Firenze, 1870.
- Compagni=Compagni, Dino: *Krónikája korának eseményeiről*
- Ferreto de Ferreti=Ferreto de Ferreti, vicentino: *Historia rerum in Italia gestarum ab anno MCCL ad annum usque MCCCXVIII*, vol 1., Cippola ed., Roma, 1908.
- Machiavelli=Machiavelli, Niccolò: *Istorie fiorentine*. Machiavelli, Niccolò: *Tutte le opère*, 1971. (Progetto Manuzio e-text, 1998.)
- Machiavelli=Machiavelli, Niccolò: *Firenze története*. trans.: Iványi Norbert. In: Niccolò Machiavelli művei. II. köt. Budapest, 1978.
- Malespini=Malespini, Ricordano: *Istoria fiorentina*. In: Tartini, D. G. – Franchi, S. Ed. *Istoria fiorentina*. Coll' aggiunta di Giachetto Malespini e la Cronica di Giovanni Morelli, Firenze, 1718.
- Tolomeo da Lucca=Ptolemaie Luccensis: *Annales, Documenti di Storia Italiana*, tomo VI., *Cronache dei Secoli XIII-XIV*, Firenze, Cellini, 1876.
- Stefani=Stefani, Di Marchionne di Coppo: *Cronaca Fiorentina*, Rodolico, N. Ed. In: Muratori, L. A. (ed.): *Rerum Italicarum Scripitores*, vol. XXX., I. pars, Città di Castello, 1903.
- Villani=Villani, Giovanni: *Nuova Cronica*. Giuseppe Porta Ed., Fondazione Pietro Bembo / Ugo Guanda, Biblioteca di scrittori italiani. Parma, 1991. (Progetto Manuzio, E-text kiadás, 1997.)

Notes

¹ Works for historian traditions: Giovanni Villani: *Nuova Cronica*, Dino Compagni: *Cronica*, Ricordano Malespini: *Istoria fiorentina*, Marchionne di Coppo Stefani: *Cronaca Fiorentina* Leonardo Bruni: *Istoria fiorentina*, Niccolò Machiavelli: *Istorie fiorentine*. Used Editions of Important Papers: Bruni, Leonardo: *Istoria fiorentina*. Tran. Donato Acciajuoli, intr. C. Monzani, Firenze, 1861 (Progetto Manuzio, E-text edition, 2004.); Malespini, Ricordano: *Istoria fiorentina*. In: Tartini, D. G. – Franchi, S. Ed. *Istoria fiorentina*. Coll' aggiunta di Giachetto Malespini e la Cronica di Giovanni Morelli, Firenze, 1718.; Stefani, Di Marchionne di Coppo: *Cronaca Fiorentina*, Rodolico, N. Ed. In: Muratori, L. A. (ed.): *Rerum Italicarum Scriptores*, vol. XXX., I. pars, Città di Castello, 1903.; Villani, Giovanni: *Nuova Cronica*. Giuseppe Porta Ed., Fondazione Pietro Bembo / Ugo Guanda, Biblioteca di scrittori italiani. Parma, 1991. (Progetto Manuzio, E-text, 1997.); Machiavelli, Niccolò: *Istorie fiorentine*. Machiavelli, Niccolò: *Tutte le opèere*, 1971. (Progetto Manuzio e-text kiadás, 1998.); Dino Compagni *e la sua cronica*. Isidoro Del Lungo (a cura di), Firenze, 1870. As for Compagni és Machiavelli, Hungarian translation available too. Quotations from them are used. They are listed as follows: Compagni, Dino: *Krónikája korának eseményeiről*, Machiavelli, Niccolò: *Firenze története*, ford. Iványi Norbert. In: Niccolò Machiavelli művei. II. köt. Budapest, 1978.

² Florentine historian tradition works can be seen in the description of the Buondelmonte-Amidei vendetta at the fourth foot remarks. From among the Pistoia nameless sources, the *Annales pistoriensis* is to be stressed. (*Annales Pistoriensis*, Barbi ed., Città di Castello, 1907.) in addition to these, Ferreto de Ferreti and Tolomeo da Lucca deal with Vendettas. The latter one is special in that it estimates, as an only source, the date of the Cancellieri-vendetta for the year 1286. Ferreto de Ferreti's remarkable edition: Ferreto de Ferreti, vicentino: *Historia rerum in Italia gestarum ab anno MCCL ad annum usque MCCCXVIII*, vol 1., Cippola ed., Roma, 1908. Tolomeo da Lucca *kronikája*: *Ptolemaie Luccensis: Annales*, Documenti di Storia Italiana, tomo VI., *Cronache dei Secoli XIII-XIV*, Firenze, Cellini, 1876.

A magyar konzervatívok politikai törekvései 1849 és 1859 között

Krizsán Bálint*

* Szegedi Tudományegyetem, Történettudományi Doktori Iskola

Kulcsszavak

konzervativizmus
neoabszolutizmus
önkényuralom

conservatism
neo-absolutism
dictatorship

Absztrakt

1848-ban egyértelművé vált, hogy a két évvel korábban pártta szerveződött magyar konzervatív csoportosulás programja vereséget szenvedett és politikailag légüres térbe került. Habár támogatásukról biztosították a magyar kormányt, befelé hűek maradtak elveikhez és terveket szőttek a forradalom előtti állapotok mielőbbi visszaállítására. A császári hatalom részéről a nemzetiségi mozgalmakkal való óvatos politika, illetve a magyar érdekek figyelembevételének szándéka közeledést eredményezett a konzervatívokhoz. Ennek jegyében az 1848 decemberében Magyarországra betörő császári sereg nyomán kinevezett ideiglenes királyi biztosok a magyar konzervatívok közül kerültek ki, sőt, részvételükkel sor került egy titkos magyar bizottság felállítására is 1849 februárjában. Az Ideiglenes Polgári Közigazgatás élére is egy jelentős konzervatív személyiség, Szógyény-Marich László került. A birodalmi vezetés tehát partnerként tekintett a magyar konzervatívokra, ám az olmtüzi oktrojált alkotmány kihirdetése után politikailag ismét súlytalanná váltak. A „lemondás nélküli hallgatás” időszakában egy részük élesen szembehelyezkedett a magyarországi alkotmányosság felszámolásával, míg egy másik csoportjuk vezető hivatali tisztségeket vállalt a neoabszolutizmus alatt. Az 1850-es évek végén ismét tárgyalásokat folytattak a kormánnyal, aminek következtében helyet ajánlottak számukra az átszervezett birodalmi tanácsban. A kettősség továbbra is fennmaradt, ugyanis míg egy részük elutasította, mások elfogadták a felkínált pozíciókat.

Előadásomban kronologikusan végig tekintek a magyar konzervatív mozgalom 1849 és 1859 közötti politikai szerepvállalásán, valamint ismertetem a vezető konzervatív személyiségek nevéhez köthető politikai röpiratok és memorandumok tartalmát.

Az 1848-as márciusi napok sikere nem csak az addig ellenzékben lévő liberális reformerek győzelmét, hanem egyben a forradalom előtti magyarországi kormányzat támogatását bíró, magukat fontolva haladóknak nevező konzervatív mozgalom vereségét is jelentette. Habár a forradalom és az önvédelmi háború alatt az újkonzervatívok háttérbe szorultak a politikai életben, a neoabszolutizmus időszakában ők voltak az egyetlen nyíltan politizáló csoportosulás. Tanulmányomban ennek az aktív, ám közel sem egységes politikai erőnek szándékozom bemutatni alapjaiban mindvégig változatlan politikai programját az 1848-as forradalom, és a Habsburg Birodalom 1859-es katonai veresége közötti időszakban. Munkám során elsősorban a múlt század magyar nyelvű szakirodalmára támaszkodtam, ám felhasználtam a konzervatív személyiségek elérhető és releváns munkáit is.

Hermann Róbert 2015-ös tanulmányában rámutatott, hogy a regnáló kormányzat és a konzervatívok veresége, valamint utóbbiak háttérbe szorulása nem jelentette azt, hogy a rendi intézmények apparátusát az első felelős magyar kormány szélnek eresztette volna. A forradalom előtt hivatalban lévők jó részét továbbra is alkalmazták az újonnan megalakuló minisztériumok, ám fizetésüket egyelőre azok is megtarthatták, akik nem kaptak állást. Sőt, még az államtitkári pozíció is elérhetővé vált a foglalkoztatottak számára, akiknek döntő többsége 1848-1849 fordulójáig hivatalban is maradt. A korábbi vezető tisztségekben lévők, mint például a főispánok és adminisztrátorok azonban vagy beadták lemondásukat a rendszer megváltozása után, vagy elbocsátották őket. Közülük kerültek ki később azok, akik királyi biztosi kinevezést kaptak az Alfred zu Windisch-Grätz herceg vezette császári sereg betörése után. Ezek mellett volt egy olyan réteg is, mely, habár támogatásáról biztosította a magyar kormányt, de a hatalmi viszonyok megváltozása esetén a forradalom eredményeinek felszámolásában volt érdekelt. Közéjük tartoztak a vezető konzervatív személyiségek, mint például Jósika Samu volt erdélyi és Apponyi György volt magyarországi kancellár. A korábbi két tisztségviselő volt az, akik megszövegezték Josip Jelačić magyar nyelvű kiáltványait (Hermann 2015).

A császári sereg 1848 végi előretörése következtében voltak, akik önkéntesen ajánlották fel együttműködésüket a császáriaknak, de voltak olyanok is, akik csak a fegyvereknek engedtek. Windisch-Grätz célja az volt, hogy

biztosítsa a történetileg kialakult tartományi kereteket az arisztokrácia, elsősorban a magyar konzervatívok vezetésével. 1849-ben Szőgyény László, volt alkancellár vezetésével létrejött a magyarországi királyi ideiglenes polgári közigazgatás, mely állományát tekintve elsősorban az 1848 előtti hivatalnoki karra támaszkodott, köztük olyanokra is, akik a Batthyány-kormány alatt is vállaltak tisztséget. Céljaik egyértelműen a rendi intézmények restaurálására és az 1848 előtti alkotmány minél több elemének átmentésére irányultak. A szabadságharc időszakának konzervatívokra nézve következő időszaka 1849 nyarán vette kezdetét. Julius Jacob von Haynau tábornoki kinevezése után a Windisch-Grätz alatt hivatalba lépett királyi biztosok megbízatása megszűnt. Vezető pozícióba ismét a konzervatívok kerültek, ám volt, aki hamarosan lemondott tisztségéről, míg volt, aki elutasította a felkérést. Az első vonalbeli konzervatívok (Dessewffy Emil, Szécsen Antal, Apponyi György, Jósika Samu, Andrassy György) azonban továbbra sem kaptak szerepet (Hermann 2015).

Ennek ellenére a konzervatív „agytröszt” a forradalom felszámolására irányuló tervekkel látta el a birodalmi kormányzatot már 1848-tól kezdve. Csoportjuk azonban nem volt ekkor sem egységes. Míg például Majláth János beleegyezett volna az ország közigazgatási felosztásába etnikai szempontokat figyelembevételével, addig Németh János a színtemelő reformokat is elutasította. Az év utolsó hónapjaiban Dessewffy Emil, az 1846-ban alakult Konzervatív Párt egyik vezéralakja emlékiratai nyújtanak betekintést a konzervatívok eszmevilágába. Dessewffy tisztában volt vele, hogy Bécsben nem fogadtak volna el olyan javaslatokat, melyek a legcsekélyebb mértékben is összefüggésbe hozhatók voltak 1848-cal (Kónyi 1886: 201). A forradalmat mereven elutasító álláspontja szerint a császáriak fegyveres győzelme után katonai diktatúrát kell bevezetni, a lakosságot le kell fegyverezni, az erőforrásokban gazdag Erdélyt el kell szakítani Magyarországtól, a kialakult helyzetért felelősöket pedig be kell börtönözni, illetve ki kell végezni (Andics 1981: 69-70). Ez a sürgető jellegű, felszólító stílusú állásfoglalás tehát súlyos megtorlást helyezett kilátásba a forradalom leverése után.

A konzervatívok részvételével 1849 februárjában sor került egy titkos magyar bizottság felállítására a birodalmi kormányzat kezdeményezésére. A bizottság feladata az volt, hogy módosítsa és újra gondolja Magyarország alkotmányát. A bizottság, habár elfogadta a nemesi adózást, és a földbirtokosok kárpótlásával történő jobbágyfelszabadításba is beleegyezett, alapvetően az 1848 előtti állapotokat szándékolta visszaállítani. A testület a parlamentarizmust bevezető, azt viszont a nyugalom helyreállításáig felfüggesztő olmützi alkotmány kihirdetése után súlytalanná vált (Andics 1981).

A forradalom leverése után azonban egyértelművé vált, hogy az oktrojált alkotmány csak az ideiglenesség látszatát kölcsönözte a parlamentarizmus mellőzésének, és a továbbiakban is abszolút eszközökkel képzeli el a centralisztikus módon újjá szervezendő birodalom irányítását a császári udvar és Felix Schwarzenberg kormánya. A megtorlás már az önvédelmi harcok alatt kezdetét vette. A hivatalos birodalom nézőpont szerint Magyarországon a forradalom feldúlta az ország régi alkotmányos berendezkedését, és megsemmisítette az ország történelmi jogait. Ennek értelmében 1849 utolsó hónapjaiban elcsatolták Magyarországtól a horvát többségű Muraközt, megszüntették az erdélyi uniót, sőt Erdélyhez csatolták a Partiumot, valamint négy vármegyéből kialakították a Szerb Vajdaság és Temesi Bánságot, az ország területét pedig kerületekre osztották. Az 1849 nyarán Haynau igazgatási időszakában hivatali funkciókat vállalt konzervatívok jó része 1850 tavaszára lemondott, nyáron pedig magát Haynaut is nyugdíjazták (Szabad 1979).

A magyarországi megtorlás után, 1851 áprilisában felállították a birodalmi tanácsot, melynek két magyar is tagja lett Szőgyény László, illetve a szintén konzervatív Zichy Ferenc személyében. Szőgyény szerint, habár mindent megtettek a haza érdekeiért, az ellenszélben nem volt esélyük akarataikat véghez vinni (Szőgyény 1917). 1851 augusztusában került sor a nyílt önkényuralom előkészítésére, majd december 31-én az olmützi alkotmány végleges hatályon kívül helyezésére. Ezek értelmében a kormány csak az uralkodónak volt felelős, a birodalmi tanács pedig véleményadó szervvé degradálódott. 1852-ben Albrecht főherceg lett Magyarország katonai és polgári kormányzója. Az 1850-es években megszervezték a magyarországi államrendőrséget, megszüntették a Magyarország és a birodalom nyugati tartományai közötti vámvonalat, bevezették az osztrák polgári törvénykönyvet és a büntető perrendtartást. Emellett természetesen pozitív változások is történtek az országban: például korszerű telekkönyvi rendszert állítottak fel, oktatási reformot hajtottak végre, érvényben hagyták a jobbágyfelszabadítást és a közteherviselést, valamint egy egységes mértékrendszer is bevezetésre került (Szabad 1979).

Az olmützi alkotmány kihirdetésének híre villámcsapásként érte a magyar konzervatívokat. Habár a titkos

magyar bizottmány még egy ideig együtt maradt, a csoportosulás Windisch-Grätz leváltásával ismét politikailag légtüres térbe került. Jóllehet Apponyi György jóvoltából elkészült egy alkotmányt magyarázó magyar nyelvű manifesztum, a császári seregek visszavonulása következtében annak közzétételére már nem kerülhetett sor (Berzeviczy 1922: 71-72).

Ilyen körülmények között készült el Dessewffy Emil 1849. júniusi emlékirata. Ebben a konzervatív vezető élesen szembeszállt a nemzetiségi törekvésekkel, azok elítélését és meggátolását nemcsak Magyarország, hanem a Habsburg Birodalom érdekének is tartotta. A magyar forradalmat teljes egészében elítélte, és ebből kifolyólag elismerte a császár hódító jogát, illetve szükségesnek tartotta a szigorú megtorlást. Ezek mellett felszólalt az olmtüzi oktrojált alkotmány ellen is, a helyzet megoldását ugyanis az 1848 előtti intézmények felelősségében, nem pedig egy új alkotmány bevezetésében és az erős centralizációban látta. A magyarországi alkotmányosság helyreállítását a magyar konzervatívok részvételével és vezetésével képzelte el (Berzeviczy 1922:102-103).

Kissé óvatosabb hangnemet fogalmaztak meg a konzervatívok 1849 őszén az *Ostdeutsche Post* hasábjain, amikor ismét kifejtették gondolataikat a szabadságharc utáni teendőket illetően. Ebben leszögezték, hogy egy nagy és szabad Ausztriát akarnak központ kormányval, ám a provinciális, azaz tartományiszintű kormányzati formák különféleségének fenntartásával. Ez az elképzelés szintén az 1847-es állapotok visszaállítását jelentette volna, hiszen Magyarország birodalmon belüli különállása állt volna helyre. Tehát beleegyeztek volna Magyarország birodalmi asszimilációjába, de a nemzeti karakter és a korábbi kormányzati intézmények restaurálásával. Ugyan a nemzetiségek egyenjogúsítását elfogadták, azt csak az ország területi integritásának megtartásával vélték kivihetőnek. Az enyhébb hangnemnek az lehetett az oka, hogy feltehetően a konzervatívok igyekeztek döntési helyzetbe kerülni, de legalábbis beleszólást kívántak az éppen folyó bécsi tárgyalásokba az ország jövőjét illetően (Berzeviczy 1922: 135).

Az első hivatalos eseményre, mely okot adott nagyobb létszámú összejövetelre, 1850. január 6-án került sor Esztergomban. Scitovszky János hercegprímási beiktatásán a konzervatívok is tiszteletüket tették. Már ekkor megpróbálkoztak egy küldöttséget küldeni Bécsbe a ceremónia keretein belül, hogy jogos kívánságaik teljesítését kérjék az uralkodótól. Erre viszont végül nem kaptak engedélyt.

Ezért döntöttek végül úgy 1850. április közepén, hogy egy emlékirat formájában kérik ugyanezt Ferenc József „felséges császár és királytól”. Az emlékirat nem ért célt, de a Pester Morgenblatt hasábjain közzé tették, szövegezője ismét Dessewffy Emil volt. A valószínűleg baden-badeni és bécsi konzervatív találkozóknak során megfogalmazódott dokumentumot huszonötven írták alá, köztük Apponyi György, Majláth György és Zichy Ferenc. Az emlékirat egyrészt ismét elítéli a magyar szabadságharcot, valamint az idegen intézmények behozatalát és idegen hivatalnokok alkalmazását, másrészt a magyar nemzet dinasztikus érzelmeit hangsúlyozza, és elismeri a modern reformok szükségességét. Egyik célja az is lehetett a memorandumnak, hogy tisztázza a konzervatívok szándékát az udvar előtt, hiszen a téli esztergomi összejövetel után a bécsi kormány megkérdőjelezte lojalitásukat. A kérések ismét süket fülekre találtak, és a magyar közvéleményt sem sikerült megnyerniük vele (Török 1864: 45-52).

Mivel a közvélemény hallani sem akart az áprilisi törvények mellőzéséről és az 1848 előtti állapotok visszaállításáról, a konzervatívok Bécs felé kezdtek tekingetni. Elsődleges céljuk az lett, hogy a császári udvart nyerjék meg maguknak. Ez azért is kézen fekvő volt, hiszen 1851 áprilisa óta Szőgyény és Zichy is a birodalmi tanács tagjai voltak, így bármikor kapcsolatba kerülhettek a bécsi vezető körökkel. Ugyanakkor azért is szükség volt az udvar figyelmének felkeltésére és kételyeinek eloszlatására, mert Alexander Bach belügyminiszter saját politikáját veszélyeztetve látva a konzervatívok lépéseiben, offenzívát kezdett ellenük (Berzeviczy 1922: 195).

1850-ben és a rákövetkező évben számos röpirat született magyar tollból, amelyek között több konzervatív személyiség véleménykifejtését is megtalálhatjuk. Zsedényi Ede volt országgyűlési követ és miniszteri tanácsos, majd a protestáns autonómiatörekvések egyik élharcosa 1850-ben és 1851-ben írt egy-egy röpiratot. Ezekben a fennálló közhangulat és közállapotok miatt a kormányzatot bírálta, ugyanis a forradalom leverése után szerinte nem csak a közélet, hanem a magánélet is romokban hevert. Az országot kerületekre osztó közigazgatási rendszert és a magas adókat is a kormányzat rovására írta, akár csak az ország szétdarabolását. Már ekkor felszólalt a protestánsok mellett, a birodalmi politikát pedig a miniszteri felelősség hiánya szempontjából is bíráló alá vetette (Berzeviczy 1922).

Somssich Pál, aki a forradalom előtt helytartótanácsi tanácsos volt, a magyar kormányok alatt nem vállalt hivatalt, magát üldözöttnek mondta, és habár utóbbi illetményei folyósítását kérte a polgári ügyeket igazgató báró Geringertől, hivatalt a forradalom leverése után sem vállalt. Éppen ezért volt súlya szavainak, melyeket először sajtó útján, majd azok folytatásaképpen röpiratában közölt. A meglehetősen bátor hangú munka élesen kikelt a birodalom magyarországi politikája ellen. Meglátása szerint a forradalom leverésével nem a törvényes rend állt helyre, hanem egy újabb illegitím, tehát forradalmi helyzetet teremtett a kormányzat. Szembeszállt a centralizációval, az erőszakos germanizálással, illetve mereven elutasította a jogeljátszási elméletet. Hangsúlyozta az ország területi egységének fontosságát, ám nem támogatta a nemzetiségek egyenjogúsítását, mivel úgy vélte, azok csak a németesítést és a központosítást készítik elő. A királynak nem a hódító jogán, hanem a saját és az ország régi joga alapján kellene uralkodnia. A röpirat éles hangneme következtében nem meglepő, hogy Bécsben ellenszenv, míg Magyarországon népszerűség fogadta Somssichot (Somssich 1850).

A csontkonzervatív Szécsen Antal arisztokratikus-konzervatív szellemiségű 1851-es röpirata az előbbivel ellentétben nem ütött meg olyan éles hangot. A munka középpontjában a forradalom és annak minden vívmányának az elítélése áll. E logika mentén Szécsen elítélte a parlamentarizmust, a sajtószabadságot, az esküdtszéket és még az úrbérmegváltást is. Úgy vélte, a forradalom leverésével még nem tűnt el annak szellemisége. Az ország területi megcsonkítását mindezek ellenére ő is elutasította (Berzeviczy 1922: 201-211).

A konzervatívok röpiratait után Bach valószínűleg érezte, hogy a konzervatívok hagyományosan jó bécsi kapcsolatai veszélyt jelenthetnek politikájára nézve, ezért igyekezett „befeketíteni” őket az udvar előtt. 1851. július 12-én rendeletet intézett a császári főispánokhoz, melyben visszautasította a konzervatívok „mesterkedéseit”, akik célja szerinte a birodalom egységének megtörése volt. A főispánokat felszólította minden hasonló mozgalom és agitáció elfojtására. A belügyminiszter támadásának jellegét jól példázza Vay Miklós esete. A báró a forradalom előtt a Konzervatív Párt tagja volt, majd a forradalom után először Erdélybe kinevezett kormánybiztos volt, majd 1848 szeptemberében a lemondó Batthyány Lajos helyett miniszterelnökké neveztetett ki, ám ez utóbbit elutasította, 1849 tavaszán pedig minden hivataláról lemondott. A magyar kormány azért üldözte, mert nem szolgálta elég odaadással a haza ügyét, a birodalmi kormányzat pedig később azért, mert nem szolgálta eléggé a dinasztia érdekeit. 1850 szeptemberében szóba jött, mint Magyarország polgári helytartója, amit végül valószínűleg elutasított. Ezért is lehet meglepő, hogy a haditörvénytörvény 1852-ben halálra ítélte, melyet végül négy évi várfogságra enyhített. Nyolc hónapnyi fogság után szabadult Theresienstadtból, a politikai élettől azonban – a protestáns pátens körüli megmozdulást leszámítva – távol maradt az 1850-es évek hátralévő részében (Vay 1899).

A már említett 1851-es uralkodói határozatok, illetve a decemberi pátens hatályon kívül helyezte az olasz alkotmányt. A közigazgatás alapelveinek meghatározása céljából Magyarországot illető munkálatok kidolgozására Apponyi Györgyöt is meghívták. Azonban érzelve, hogy nézetei komoly ellenállásba ütköztek, kivált a bizottságból, és 1852 telére külön emlékiratban foglalta össze meglátásait és elképzeléseit. Ebben elfogadta az 1851-es legfelsőbb elhatározásokat a közhangulat helyreállítása céljából. Az ország területi egységét, nevezetesen a Muraköz és a Szerb Vajdaság Temesi Bánság visszacsatolását javasolta. Egységes magyarországi közigazgatást óhajtott a rendi intézmények minimális megváltoztatásával, magyar emberek alkalmazásával, a régi címek megtartásával, azonban a tisztségekre nézve királyi kinevezéssel. Az ország hivatalos nyelvének a magyart szánta, ám a magyar-német összefogás szükségességét hangsúlyozta a szlávok ellenében. A memorandum elutasításban részesült, pontjait a döntéshozók teljesen figyelmen kívül hagyták (Berzeviczy 1922: 316-320).

Az 1850-es évek közepén az aktív politikai élettől ismét visszavonultak a konzervatívok, azonban különböző gazdasági egyesületek és kulturális rendezvények szervezésében és alakításában komoly szerepet játszottak. Ilyen volt például a Nemzeti Könyvtár és a Nemzeti Színház újjáélesztése, 1855-ben Vörösmarty Mihály temetése vagy az évtized végén a Kazinczy-emlékünnepek. Hasonló esemény volt a máriacelli búcsú, ráadásul a kegytemplom 1857-ben ünnepelte hetedik centenáriumát. A búcsún megjelent több ezres tömeg a konzervatívoknak is köszönhető, hiszen az ő felhívásukra, illetve Scitovszky érsek körlevelére válaszul indult közel tizenötezer ember Pozsonyból a zarándokhelyre. Habár a búcsún főként lojális beszédeket tartottak a szónokok, a nagy embertömeg mégis szúrta Bécs szemét (Berzeviczy 1922 II.:161).

Az 1850-es évek második felétől az abszolutizmus enyhülni látszott. Ennek egyik jele volt a császári pár 1857-es magyarországi látogatása. Ez újabb alkalmat kínált a konzervatívoknak, hogy megpróbáljanak érintkezésbe

lépni az uralkodóval. Végül egy „hódoló felirat” megfogalmazása mellett döntöttek, melyet ezúttal 131-en írtak alá. A konzervatív vezéregyéniségeken kívül olyanok is aláírták az emlékiratot, akik a 1848 előtt, sőt a forradalom alatt is liberálisnak számítottak. Így került Ghyczy Kálmán és az 1848-as miniszter Eötvös József neve is a dokumentumra. A felirat megszületését Széchenyi István is pártolta, azonban Deák Ferenc nem helyeselte azt (Berzeviczy 1922 II.:117).

A memorandum középpontjában az aláírók sérelmei álltak: a régi alkotmányos intézmények mellőzése, az ország területi egységének megsértése, az erőszakos germanizálás, az osztrák magánjog behozatala, valamint a rossz adórendszer és az abból következő magas adók. Úgy vélték, ezen sérelmek orvoslása egytől egyig összeegyeztethető lett volna az összmonarchia érdekeivel. Viszont akárcsak a korszak korábbi emlékiratai, ez is a konzervatívok eszmekörében mozgott, az 1848-as törvényeket pedig teljes mértékben figyelmen kívül hagyta. Ráadásul a dokumentumot ezúttal sem sikerült az uralkodónak átnyújtani, ugyanis átvételét elutasították (Török 1864: 52-59).

A császári pár látogatása után kiadott laxenburgi kézirat nem csak, hogy nem vette figyelembe a konzervatívok memorandumát, az ország viszonyaival kapcsolatban az uralkodói ház elégedettségének adott hangot. A kézirat a konzervatívok mellett az egész országban levertséget szült (Berzeviczy 1922 II.: 118-121).

A kormányzat elsősorban a konzervatívok pártmachinációinak tartotta az emlékiratot és politikai véleménynyilvánításokat. Politikai pártnak egyedül a konzervatívokat lehetett nevezni az időszakban, hiszen csak ők tartottak fenn állandó érintkezést egymással, és csak nekik voltak bécsi összeköttetések és nyílt politikai cselekedeteik. Ennek 1848-as szerepük és a forradalommal való szembefordulásuk az oka. Úgy vélhették, hogy ezáltal nekik nagyobb esélyük lehet megegyezni a kormányzattal az 1847-es alapon, mint az 1848-as jogfolytonosság híveivel. Forradalmi szerepük viszont választ ad arra, miért voltak ennyire gyökértelenek a közvéleményt tekintve (Berzeviczy 1922 II.: 157).

Az 1850-es évek végére nyilvánvalóvá vált, hogy a belpolitikai küzdelem nem vezethet eredményre, hanem egy külső esemény befolyására van ehhez szükség. Az 1859-ben kitört francia-szárd-osztrák háború erre alkalmas volt. Noha a dinasztiahű konzervatívok nem kívánták a birodalom háborús vereségét, egyértelmű volt, hogy egy háborús győzelem csak még tovább halasztaná a magyarországi alkotmányosság helyreállítását. Ezt elkerülendő a konzervatívok igyekeztek felhívni a kormányzat figyelmét arra, hogy az adott körülmények között Magyarországot nem lehetett mozgósítani a háború mellett, és az alkotmányos útra való visszatérést javasolták. Annak ellenére, hogy Apponyt fogadta az uralkodó, javaslata süket fülekre talált. (Berzeviczy 1922 II.: 216-217).

A háború vereséggel végződött Ausztria számára, a birodalmi kormány pedig felismerte a változtatás szükségességét. Johann Bernhard von Rechberg lett az új miniszterelnök, Bach helyét Agenor Gołuchowski vette át a belügyminiszteri székben. Szécsen Antal még Bach menesztése előtt átnyújtott egy emlékiratot Rechberghez, melyben az alkotmány visszaállítása mellett egy tárca nélküli magyar miniszter kinevezését javasolta a konzervatívok egyik vezetője (Berzeviczy II.: 238). Erre a posztra fel is kérték Jósika Samut, azonban ő arra hivatkozva, hogy a birodalom két felét nem lehet egységesen kormányozni, visszautasította a felkérést (Berzeviczy 1922 II.: 216-217).

Rechberg úgynevezett „teaestélyeire” a magyar konzervatívokat – név szerint Dessewffy Emilt, Szécsen Antalt, Apponyi Györgyöt, Majláth Györgyöt és Jósika Samut – is meghívták, melynek apropóján Dessewffy egy újabb tervezettel állt elő. Ebben nem csak a végrehajtandó változtatásokat írta le, hanem részletesen kitért a bukott rendszer hibás döntéseire is. Az 1847-es közjogi helyzetből indult ki, azonban az úrbérváltságot és a közteherviselést már elfogadta; egy központi birodalmi kormány mellett, mely a közös ügyeket (pénzügy, hadügy, külügy) intézné, visszaállítandónak vélte a magyar és az erdélyi helytartótanácsot, illetve kancelláriát. Követelte az ország területi egységének helyreállítását, a bírói szervezet, a városi és a megyei szervezet restaurálását, valamint a protestánsok autonómiáját is. Ezt a tervezetet a birodalmi vezetés habár visszautasította, mégis változások történtek a birodalmi és a magyarországi politikában egyaránt. Ezek szellemében készült el 1860-ban az októberi diploma is (Berzeviczy 1922 II.: 240-242).

Összegzőképpen kijelenthető, hogy a magyar konzervatívok a magyarországi forradalom után teljesen új szerepkörben találták magukat, a szabadságharc leverése után pedig a birodalmi vezetéssel is szembe

kerültek. Ám ezen új szerepükben végig következetesen megmaradtak. Dinasztiahűségük és hazaszeretetük megkérdőjelezhetetlen, azonban a legkardinálisabb pillanatokban sem ismerték fel a politikai változás szükségességét. Habár céljuk egyértelmű: Magyarország alkotmányos különállásának helyreállítása az 1848 előtti állapotok alapján, és az ő vezetésükkel; azonban csoportjuk nem nevezhető sem cselekedeteiben, sem eszméiben egységesnek. Egy részük tüntetőleg teljesen visszavonult a politikától, egy részük céljai elérése érdekében vállalt hivatali állást a neoabszolutizmus első évtizede alatt, míg ismét egy másik csoportjuk ellenkezés nélkül kiszolgált az új rendszert. A modern reformok szükségességébe beletörődtek, de az 1848 előtti jogalapból nem engedtek. Az uralkodót mindvégig hűségükről biztosították, azonban a birodalmi vezetést hol erőteljesebb, hol visszafogottabb módon bírálták a Magyarországon megvalósuló politikai döntések értelmében.

AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3 - KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

ÚNKP
Új Nemzeti
Kiválóság Program

IRODALOM

- Andics, Erzsébet (1981): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848-1849-ben*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Berzeviczy, Albert (1922): *Az abszolútizmus kora Magyarországon* I. Budapest: Franklin-Társulat.
- Berzeviczy, Albert (1922): *Az abszolútizmus kora Magyarországon* II. Budapest: Franklin-Társulat.
- Hermann, Róbert (2015): Az együttműködés útjai, tévútjai és zsákutcája 1848-1849-ben – a magyar konzervatívok a túloldalon. In: Hermann, Róbert (szerk.): *Nemzetmentők vagy megalkuvók? : Kollaboránsok a magyar történelemben*. Kolozsvár: Komp-Press Kiadó, 227-252. p.
- Kónyi, Manó (1886): *Deák Ferencz beszédei* II. Budapest: Franklin-Társulat.
- Révay, J. – Vay M. (1899): *Emléklapok báró Vay Miklós életéből*. Budapest: Franklin-Társulat.
- Somssich, Pál (1850): *Magyarországnak és királyának törvényes joga*. Bécs: Jasper, Hügel és Hanz sajátja.
- Szabad, György (1987): Az önkényuralom kora (1849-1867). In: Katus, László (szerk.) *Magyarország története 1848-1890 I.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Török János emlékirata s azon nemzeti petíciók, melyek az octoberi diplomát megelőzték* (1864). Pest: Nyomatott Noséda Gyulánál.
- Idősb Szőgyény-Marich László országbíró emlékiratai* (1917). Budapest: Horánszky Viktor cs. és kir. udvari Könyvnyomdája.

Political Aspirations of Hungarian Conservatives Between 1849 and 1859

Bálint Krizsán

In 1848, it became clear that the program of the Hungarian Conservative group, which had been organized as a party two years earlier, had been defeated and placed in a vacuum. Although they assured the Hungarian government of their support, they remained inwardly faithful to their principles and made plans to restore the pre-revolutionary conditions as soon as possible. The cautious policy of the imperial power with the ethnic movements and the intention to take Hungarian interests into account resulted in a rapprochement with the Conservatives. To this end, the temporary royal commissioners appointed in the wake of the imperial army that invaded Hungary in December 1848 came from among the Hungarian conservatives, and even a secret Hungarian committee was set up in February 1849 with their participation. László Szőgyény-Marich, a significant conservative figure, also became the head of the Provisional Civil Administration. The imperial leadership thus regarded the Hungarian Conservatives as partners, but after the promulgation of the Octre constitution of Olomouc, they became politically weightless again. During the period of “silence without resignation,” some of them sharply opposed the abolition of Hungarian constitutionality, while another group of them took up senior office positions under neo-absolutism. In the late 1850s, negotiations were again held with the government, as a result of which they were offered a seat on the reorganized Imperial Council. The duality persisted, for while some rejected it, others accepted the positions offered.

In this paper I look chronologically at the political role of the Hungarian conservative movement between 1849 and 1859 and I also describe the content of political pamphlets and memoranda that can be linked to the names of leading conservative personalities.

„Leszek, aki voltam...”¹ – Avagy Asztalos P. Kálmán emlékezete Csanádpalotán

Szikszai Zsuzsanna *

* József Attila Múzeum, Makó

Kulcsszavak

parasztköltő
Csanádpalota
helytörténeti gyűjtemény

peasant poet
Csanádpalota
local history collection

Absztrakt

2019-ben Asztalos P. Kálmán (Csanádpalota, 1905 – Makó, 1989) halálának 30. évfordulója alkalmából több programmal is tisztelgett Csanádpalota közössége az egykori parasztköltő és autodidakta néprajzkutató egyénisége előtt.

Ezen alkalomból a makói József Attila Múzeumban őrzött kéziratait több alkalommal is átnézve tartottam előadásokat arról az emberről, akihez személyes élmények is kapcsolnak.

Asztalos P. Kálmán írásai megjelentek a megyei és a fővárosi lapokban, az Igazság című hetilapban. 1950 karácsonyától letartóztatásáig szerkesztette a *Barázdák Népe* című illegális lapot. 1953. március 23-án az ÁVH elhurcolta, 12 évi börtönbüntetésre, vagyonelkobzásra, politikai jogvesztésre ítélték. 1956-ban szabadult. Megírta Csanádpalota történetét, emlékezetes verseket alkotott, s megalapította a helytörténeti gyűjteményt. A gyűjtemény a Tájházban került elhelyezésre, amelyet az Önkormányzat 2001-ben Asztalos P. Kálmánról nevezett el, és emléktáblát helyezett el a tiszteletére, amely Mészáros Gábor keramikusképzőművész alkotása.

Emlékezete előtt tisztelegve az év tavaszán kopjafát készített Szügyi László, helyi fafaragó művész, melyet a palotai ó-temetőben helyeztek el. Egyenessége, szókimondása, bátorsága legendás volt. Önéletírása, néprajzi gyűjtései, leírásai fontos és pótolhatatlan kordokumentuma szülőfaluja helytörténetének.

Palotaiaként és néprajzkutatóként fontos számomra, hogy Asztalos P. Kálmán hagyatékát megismertessük és emlékét megőrizzük.

„Leszek, aki voltam...!”- a legendás válasza a sokszor hallott kérdésre: „Hogy van Pétör bácsi?” Ez a néhány szavas mondat is erősen jellemzi alkotóját, Asztalos P. Kálmánt.

Aki ismerte, tudta, hogy egy nagyon egyenes, szókimondó, bátor, néha forradalmár lelkületű, az igazságtalanságot nem tűrő emberrel áll szemben.

Csanádpalota, egykor nagyközség, 10 éve városi rangú, határmenti település, melyhez több híres személyiség neve is kötődik: vagy itt születtek, vagy a sors vetette őket ide. Ilyen például Kelemen László (Kecskemét, 1760 – Csanádpalota, 1814) az első magyar színigazgató, Kálmány Lajos (Szeged, 1852 – Szeged, 1919) a szegedi nagytáj első néprajzkutatója, palotai plébános, Dér István, festőművész és Asztalos P. Kálmán (Csanádpalota, 1905 – Makó, 1989) parasztköltő, néprajzkutató.

„Pétör bácsiról” – a palotaiak csak így szólították és így is maradt meg az emlékezetünkben – 2019-ben, halálának 30. évfordulója alkalmából több programmal is tisztelgett szülővárosa. De nemcsak ezen szomorú évforduló adta az apropót a tisztelgésre, egy másik fontos jubileumra is emlékezhettünk, amely szintén Asztalos P. Kálmán nevéhez fűződik. Ötven esztendeje, hogy a településen útjára indították - parasztköltőnk szerkesztésében - a *Palotai Krónikát*, amely azóta, fél évszázada szolgálja információkkal a palotai embereket.

Asztalos P. Kálmánt Csanádpalota krónikásaként jól ismerték megismerve, hisz helytörténettel, néprajzzal foglalkozó írásai évtizedeken keresztül rendszeresen jelentek meg a *Csongrád Megyei Hírlap* hasábjain, mikor pedig többször szerepelt a televízióban és a rádióban, az egész ország hírét vette munkásságának. A honismereti mozgalom lelkes, önzetlen, önkéntes, fáradhatatlan munkása volt ő, aki Honismereti Akadémiák, néprajzi és nyelvjárási gyűjtőtalálkozók s egyéb hagyományápoló, hagyománymentő rendezvények elmaradhatatlan vendége, előadója, hozzászólója, kedves színfoltja volt, a maga egyszerűségével, megalapozott állásfoglalásával, megdönthetetlen érveivel.

A Néprajzi Múzeumnak elküldött pályamunkáival babérokat aratott. „Így vált autodidakta költőből, autodidakta kutatóvá,” írta róla Dr. Tóth Ferenc, múzeumigazgató (Tóth 2001: 14).

Néprajzi gyűjtéseinek témái sokszínűséget mutatnak. A József Attila Múzeum adattárában található kéziratok között találunk a település történetéről, jeles személyiségeiről, népi építészetéről, a méhészetéről, az év jeles napjaihoz kapcsolódó szokásokról, a kül- és belterületeinek földrajzi neveiről, a népviseletről, nyelvjárásról, palotai anekdotákról, szólásokról szóló értékes leírásokat. Ezen leírások között találunk interjúkat, ahol idős emberek elbeszéléseit rögzíti, illetve saját megfigyeléseit, tapasztalatait alapuló néprajzi leírásokat. Dolgozatai az utókor kutatójának felbecsülhetetlen értékű információkat, adatokat, forrásokat jelentenek.

Mielőtt bemutatom Asztalos P. Kálmán életútját, munkásságát, hadd osszak meg Önökkel egy történetet. Jómagam csak egyszer találkoztam Pétör bácsival, de ez számomra egy életre szóló emlék maradt. Középiskolás koromban már érdekelt a néprajz, a népi építészet, és épp abban az évben írt ki a szegedi Móra Ferenc Múzeum egy néprajzi gyűjtőpályázatot, melynek témája a népi építészeti emlékek felkutatása a falvakban, településeken. Már nagyon rég nézegettem a falu szélén, a pitvarosi út mellett álló, elhagyatott Zellman-malmot és a hozzátartozó lakó- és gazdasági épületeket. Szüleimet faggatva, hogy kitől is tudnék valami segítséget kérni, erről az építményről, ők tanácsolták azt, hogy menjek el Asztalos P. Kálmán bácsihoz, hiszen mindenki tudta róla a faluban, hogy a helytörténettel, történelemmel kapcsolatos dolgokról mindent tud, s majd eligazít, merre is induljak el a kutatásomban. Pétör bácsi az Orgona utcában lakott (amit 2000-től Asztalos P. Kálmán utcára változtattak). Ez az utca számomra nem volt ismeretlen, mivel apai nagyanyám is és sok közeli rokonom abban az utcában élt.

A ház majdnem az utca végén, a foci pályához közel eső részen állt, nagy fakapun keresztül lehetett belépni az udvarra. Az udvaron a ház mellett a lócán ült Pétör bácsi. Köszöntünk egymásnak.

- Kinek a lánya vagy? – kérdezte.

- Szikszai Lajos az apám. – válaszoltam.

- Az a Szikszai, aki a vasút mellett, a faluszélén lakik? – faggatott tovább.

- Igen, annak a lánya vagyok.

- Akkor bejöhetsz! – vágta rá a választ.

Pétör bácsi szerette az embereket, de megválogatta, kivel áll szóba és kit enged be a portájára. Miután tisztáztuk, hogy kik a szüleim és melyik familiából származom, már barátságosabban szólt hozzám, majd elmondta, hogy kitől is tudok meg részleteket a malomról. Ő irányított el Gál János bácsihoz, aki őrizte az épületek kulcsát, s akit a Zellman lányok a malom bezárása után megfogadtak, hogy vigyázzon és tartsa rendbe a portát. Ez a találkozás, igaz, akkor nem sejtettem, de sokáig elkísért engem a pályámon. Örülök, hogy láthattam, szót válthattam vele.

„Nem a tudomány adta a kezembe a tollat, hanem a Sors!” (JAM 554-77: 3)

Asztalos P. Kálmán 1905. március 22-én született Csanádpalotán, de élete nagy részét tanyán töltötte. „Úgy mondták, hogy anyám, legalábbis a férjhez menetele után, csak addig volt falusi lakos, míg engem a világra hozott, és megkeresztelt a pap”(Asztalos 2019: 6). Szülei taníttatni akarják, de ő mindenáron paraszt akart lenni. Tizenegy éves, amikor tanítója, László Margit biztatására verseket kezd írni, a *Bodri kutyánk* című az első zsenyéje. Ünnepnapokon bejárt a faluba, s a lányoknak csengő-bongó rímeket sugott a fülükbe:

„Az én szép szeretőm

éppolyan, mint az a

virágszál, amelynek

bódít az illata.

Puha két karja közt,

ha nem is keresem:

rám lel az éltető,

bíztató szerelem!” (Asztalos 2019: 9)

Első költeményei a *Szabad Szó* című lapban jelentek meg, majd annak mellékletében, a Képes Világban. Később a *Magyar Falu* és a *Vasárnap* című hetilapokban és a *Marosvidék* című megyei lapban, ill. a *Méhtenyésztés* c. lapokban publikál. Minden szabadidejében újságírással foglalkozott, már akkor a parasztíró jelzővel illették. Minden héten egy-egy hasáb cikket írt a faluja nevezetesebb embereiről a *Vasárnapi emlékezésekbe*, s még ezen felül „Kipattant szikrák” cím alatt jelentetett meg más alkotásokat is. Dr. Csorba János, a *Délvidéki Hírlap* szerkesztője ajánlatot tett, hogy szegődjön újságírónak is. De így válaszolt Asztalos P. Kálmán: „Parasztnak születtem, az is maradok!” (JAM 554-77: 5)

1928-ban az Asztalos Péter nevet Asztalos P. Kálmánra módosította, mivel volt akkoriban egy másik újságíró, akit szintén így hívtak. Közben két regényt is írt, a *Hütyüli* és a *Vér Bandi lelke*, melyeket folytatásban közöltek a lapok. 1937-ben Csanádpalota és Vidéke Méhészegyesület kiadta a *Csanádpalota méhészete* című tanulmányát, ezután az országos méhészeti lapokba is kértek tőle cikkeket. Így publikált a *Méhtenyésztés* és a *Méhészet* című szaklapokba.

1933-ban megnősült, elvette K. Kovács Juliannát, akit a Maros folyóból mentett ki. Életük végéig hű társaik voltak egymásnak. A sors szomorú tragédiája, hogy gyermekük nem született.

1938-ban behívják katonai szolgálatra, de szerencséjére Palotára helyezik, az ottani határvadászörshöz, ahol a beszerzést bízták rá. Közben folyamatosan írt, jelentek meg versei, cikkei. 1941-ben megalakul Makón a Csanád-Arad-Torontál Csonkamegyék Parasztszövetsége, melynek szervező titkára lett, ez később hátrányára válik, miután 1944-ben felosztatják a szövetséget, állandó zaklatásban, házkutatásban van része neki és családjának. Az internálástól Szikszai Ferenc, akkori palotai jegyző és Baranyi Béla főhadnagy mentik meg.

A második világháború borzalmi mély sebeket hagytak benne, 1944. december 13-án hét napi gyaloglás után a dunántúli Vajta községből elérte a szülőföldje határát, és hazatér.

1946-ban az Igazság című fővárosi hetilapban megjelent Magvető című verséért a rendőrség politikai osztályára került. A lap betiltása után ő szerkesztette a titokban megjelenő Csokor című lapot 1951-től két éven keresztül. 1953. március 23-án az államvédelmi osztály emberei letartóztatták – Márianosztra, majd Várpalota – szent bányászni. Tizenkét évi börtönbüntetésre, vagyonek Kobzásra, politikai jogvesztésre ítélték. Erről az időszakról így vallott: „Olyan volt az embertársi szolidaritás, amilyent még soha sehol sem tapasztaltam. Ez tartotta bennünk a lelket, a józan észet és bátorságot, mely a bányamunkához szükséges volt” (JAM 554-77: második rész, 15).

A Kádár-kormány idején, 1957-ben szabadul. Hazatérve a helyi Törekvés Tsz. tagja lesz, építőmunkásként dolgozik nyugdíjazásig.

Nyugdíjas korában méhészkedett az udvaron, a kertben tevékenykedett, írogatott a *Néprajzi Múzeumnak*, a *Méhészetnek*, a *Csongrád Megyei Hírlapnak*. Ebben az újságban külön volt *Falusi Humor* című rovata.

1969-ben megalakították Bazsó Dénessel, Kinyó Istvánnal, Németi Bálintnéval a Honismereti Szakkört, később többen is csatlakoztak hozzájuk. A gyűjtéseikről, kutatásaikról a Palotai Krónikában adtak hírt. Ennek a kulturális lapnak a szellemi atyja Lator László költő volt, aki egy író-olvasó találkozó alkalmával javasolta Asztalos P. Kálmánnak és baráti társaságának, hogy alapítsanak egy olyan lapot, amelyben a falu népe olvashatna a község történetéről, néprajzi, irodalmi, képzőművészeti értékeiről. A *Palotai Krónika* 50 év múltán is megjelenik a településen, de már inkább információkról és eseményekről tájékoztatja a lakosokat, helytörténeti anyagot nem, vagy nagyon ritkán találunk benne. A Honismereti Szakkör tagjai gyűjtögetni kezdték a régi szerszámokat, tárgyakat, melyeket a Honismereti Gyűjteményben, a Széchenyi utca 1 sz. alatt helyeztek el. Ez a gyűjtemény 1974-ben nyitotta meg kapuit. Pétör bácsi sok időt töltött itt.

„Világéletemben hasznavehetetlen öregember szerettem volna lenni, és most, amikor túl vagyok a 70.

éven, még mindig van bennem valami tenni akarás. Az udvari és kerti tevékenységeimen kívül szülőfalum honismeretével tovább foglalkozok” (Asztalos 2019: 25).

Asztalos P. Kálmán halála után ez a gyűjtemény átkerült egy a Csanádpalota Önkormányzata által vásárolt és rendbe hozott tájházba a Szent István utca 42. szám alatt. Ezen az ingatlanon elhelyezkedő főépületet az 1850-es években id. Kellner Jakab építtette, aki zsidó kereskedő volt. A család a XX. század elején építhette hozzá az udvari tornácot, mely az épület oldalán fut végig, téglakönyöklős beépítéssel, vakolt tornácoszlopokkal. A főépület helyiségei az utcafront felől befelé haladva: tisztaszoba, konyha, hátsó szoba, hátsó konyha, két kisebb kamra. Az udvaron kaptak helyet a régi mezőgazdasági eszközök egy esővédő fészker alatt, de mivel kevés a tér, nem átlátható a gyűjtött anyag. A főépület mögötti udvarrészben áll az újabb építésű udvari kemence, amelynek funkciója, hogy a különböző rendezvények (böllértalálkozó, honismeret tábor stb.) alkalmával be lehessen mutatni a pecsenye, lepény, kalács, házi kenyér sütését.

Asztalos P. Kálmán élete végén így írt önmagáról: „És most, életem alkonyán elmondhatom: lettem, voltam és meghaltam” (Asztalos 2019: 26).

1989. március 24-én hunyt el, sírja a csanádpalotai ó-temetőben található.

Asztalos P. Kálmán írásai megjelentek a megyei és a fővárosi lapokban, az Igazság c. hetilapban. Megírta Csanádpalota történetét, emlékezetes verseket alkotott, s megalapította a helytörténeti gyűjteményt. Egyenessége, szókimondása, bátorsága legendás volt. Önéletírása, néprajzi gyűjtései, leírásai fontos és pótolhatatlan kordokumentuma szülőfaluja helytörténetének. Palotaiként és néprajzkutatóként fontos számomra, hogy Asztalos P. Kálmán hagyatékát megismertessük, és emlékét megőrizzük, személyiségét példaként állítsuk a jövő fiatal generációjának.

„Terít, mit a Szikszai puskája”

Apalotaiak tudják Asztalos P. Kálmánról, hogy szerette a viccelődést és a jókedvet. Hogy a róla szóló emlékezést ne túlságosan komolyan fejezzem be, engedjék meg, hogy egy kedves szólást idézzek a *Csanádpalota szájhagyománya* című munkájából!

Ezt a kéziratot olvasgatva bukkantam rá egy Szikszai felmenőmről megemlékező történetre, amit most megosztok az olvasókkal.

Terít, mit a Szikszai puskája

Szikszai Miska kiváltotta a vadászenszállást, de sose tudott nyulat löni.
Védekezett hát, ahogy tudott:

- Tudjátok, hogy ez az én puskám egy rettenetes jó puska, csak az a baja, hogy kegyetlenül terít. Inkább körül lövi a nyulat, minthogy eltalálja.

S azóta, ha valaki téved, rámondják, hogy „Jó esze van, csak az a baj, hogy terít, mit a Szikszai puskája” (JAM 313: 60).

Művei:

- Asztalos P. Kálmán (1962): Részletes leírás (monográfia) Csanádpalota nagyközségről
- Asztalos P. Kálmán (1939; hasonmás kiadás 2001): Paraszt ébredés; Csók és jaj
- Asztalos P. Kálmán (2005): Paraszti állattenyésztés, jószágtartás régen
- Asztalos P. Kálmán (2005): A bánat aratója – versek
- Asztalos P. Kálmán (2008): A bánat aratója – Paraszti állattenyésztés, jószágtartás régen
- Asztalos P. Kálmán (1971): Látástól vakulásig – Néhány vonás az életemből, 1944-1970

Kéziratai a József Attila Múzeum Adattárában:

- 191-98: Szólások, mondások, falucsúfolódások, ragadványnevek
- 207-98: Színhagyományok, régi lakodalmas népszokások, népmesék Csanádpalotán
- 230-98: Csanádpalotán gyűjtött népdalok
- 311: Csanádpalota községi, ipartestületi, céhes, közbirtokossági és egyházi iratai 1855-1901.
- 312: Így nőttünk fel és így éltünk mi / Idős emberek nyomán Régi gyermekjátékok
- 313: Csanádpalota monográfiája, néprajza 1750-1970. Csanádpalota színhagyománya 1935-1960
- 315: Csanádpalota kül- és belterületének földrajzi nevei
- 208-98: A 200 éves Csanádpalota történetéből; Csanádpalota néprajza 1750-1970
- 457: Csanádpalota méhészete 1971
- 554-77: Csanádpalota krónikája, Palotai ragadványnevek, „Látástúl vakulásig” Önéletrajz 1971
- 591-79: Épületfalak 1760-tól 1974-ig Csanádpalotán

Emlékezete:

- Csanádpalotán az Orgona utcát Asztalos P. Kálmánra változtatják.
- 2001-ben megalakul az Asztalos P. Kálmán Baráti Kör, amelynek tagjai a parasztköltő szellemi hagyatékát gondozzák és tovább éltetik.
- Ugyanebben az évben a Helytörténeti gyűjtemény felveszi Asztalos P. Kálmán nevét.
- Asztalos P. Kálmán Helytörténeti gyűjtemény és Tájház Csanádpalota című füzet jelenik meg Szügyi Andrásné szerkesztésében, 2009-ben Csanádpalota Nagyközség Önkormányzat támogatásával.
- 2019. Asztalos P. Kálmán tiszteletére kopjafát állít a Kelemen László Emlékéért Kulturális Alapítvány és Csanádpalota Város Önkormányzata, Szügyi László falfaragó készíti el az emlékoszlopot. Ezen alkalomból emléküléseket tartanak a településen márciusban, augusztus hónapban is.

1. sz. kép: Asztalos P. Kálmán. Fotó: Pusztai Sándor, 1987 (Németi Bálint magángyűjteményéből)

IRODALOM

Asztalos, P. Kálmán (2019): *Látástól vakulásig : Nébány vonás az életemből 1944*. Csanádpalota: Kelemen László Emlékéért Kulturális Alapítvány.

Mary György (szerk.) (2019): *Leszek, aki voltam : Emlékezés Asztalos P. Kálmánra*. Csanádpalota:

Csanádpalota Város Önkormányzata – Kelemen László Emlékéért Kulturális Alapítvány.

Tóth Ferenc (2001): Asztalos P. Kálmán emlékezet In: *Marosvidék*, 2001/2., 11-13. p.

FORRÁSOK

JAM 313: Asztalos P. Kálmán: *Csanádpalota szájhagyománya 1935-1960* (kézirat)

JAM 554-77: Asztalos P. Kálmán: *Látástól vakulásig : Nébány vonás életemből 1944* (kézirat)

JEGYZETEK

¹ (Mary 2019)

"I Will Be Who I Was ... – The Memory of Kálmán P. Asztalos at Csanádpalota

Zsuzsanna Szikszai

In 2019, for the occasion of the 30th anniversary of the death of Kálmán P. Asztalos (Csanádpalota, 1905 – Makó, 1989), the community of Csanádpalota paid homage to the individual peasant poet and self-taught ethnographer with several programs.

On this occasion I gave lectures on the man to whom personal experiences are connected, reviewing the manuscripts kept in the József Attila Museum in Makó.

The writings of Kálmán P. Asztalos appeared in the county and capital newspapers and in the weekly paper called: Truth. He edited the People of the Furrows illegal paper From Christmas 1950 until his arrest. He was deported by the ÁVH on March 23rd 1953, sentenced to 12 years in prison, confiscation of property and political disqualification. He was released in 1956. He wrote the history of Csanádpalota, composed memorable poems and founded the local history collection. The collection was placed in the Country House, which the Local Government named after Kálmán P. Asztalos in 2001, and placed a memorial plaque in his honor, which is the work of the ceramic artist Gábor Mészty Mészáros.

In honor of his memory László Szűgyi, a local woodcarving artist made headstone in the spring of this year and placed it in the old cemetery in Csanádpalota. His straightforwardness, utterance, courage was legendary. His autobiography, ethnographic collections and descriptions are important and irreplaceable age documents of the local history of his native village.

As an ethnographer from Csanádpalota, it is important for me to get to know the legacy of Kálmán P. Asztalos and to preserve his memory.

The activity and memory of Dr. István Batka in the light of health tourism in Makó

Vivien Apjok *

* University of Szeged, Department of Ethnology and Cultural Anthropology

Keywords

István Batka
Makó
spa tourism

Abstract

The aim of this study is to provide an overview of the aspect of the work of Dr. István Batka (1896-1971) from Makó, who founded the spa tourism of today with the help of medicinal water and medicinal mud. The paper is compiled based on sources, basically in the framework of interpreting Batka's memory. The aim of this short article is to place Dr. Batka's research in a local historical and recent context and to point out the manifestations of his memory that lives on to this day.

A few memoirs (Dehelán 2012, Medgyesi 2012) have already been written about the life and work of Dr. István Batka (1896-1971, a chief rheumatologist in Makó, Hungary), and his name can be found even more often in various local history and medical writings. In my short study, I attempt to summarize the manifestations of the (collective) remembrance¹ associated with him, and to review how his activities and research results influenced his time, how he founded today's spa culture in Makó, built on health tourism, and where this can be placed on the horizon of the town's tourism² aspirations.

Dr. István Batka was born in Makó, and apart from his university studies, he lived and worked in his hometown until his death (Dehelán 2012). Research on the healing effects of Maros mud can be linked to his name, as a result of which in 1961, with the permission of the Ministry of Health, the extraction of mud from the Maros River under the name "Marosi mud" began (Tóth 2008, Apjok 2018). In addition, Batka researched the healing effects of onions in Makó, the possibilities of using them for medical purposes, took part in the launch of the 'school milk program', which later swelled to a national scale, and he counts both his contemporaries and posterity as a local patriot, a model citizen, and a living yet humane and kind person of his vocation (Dehelán 2012, YouTube 2014). An important milestone in his oeuvre is the launch of a rheumatology clinic at the Makó Hospital (Medgyesi 2012, Youtube 2012b), but he also developed the concept of a spa culture and tourism based on thermal water and Maros mud, took an active part in the creation of the spa, and his dream was to open a rheumatism hospital built on natural resources of Makó (Medgyesi 2012, Youtube 2014).

"Medicinal mud is a medicinal preparation, the effect of which is confirmed by folk medicine and literature data. [...] Recognized medicinal mud is used in several Hungarian spas and spa hotels. The use of medicinal muds in treatments is equivalent to bathing in hot springs that break up naturally. Healing with sludge is ensured by the mineral content in the mud, its heat storage capacity, and its deep warming, stiffness-relieving and blood-inducing effect through slow heat transfer. Mud-cure is mainly used for chronic diseases of the joints and spine, gout and sports injuries." (termalfurdo.hu n.d) Today, seven muds have a Hungarian official permit, which can legally use the prefix "medicinal" – six of which are related to Hungarian settlements. In

addition to the “Marosi” bound to Makó, the medicinal muds are “Kolopi” (Tizzasüly), “Hajdúszoboszló” (Hajdúszoboszló), “Georgikon” and “Szent András” (Alsópáhok), as well as the “Kazár” bentonite powder (Kazár) (termalonline.hu 2020). Based on the recollections of István Batka, he made observations about the healing effects of the mud in the Maros riverbed as a child (Medgyesi 2012), from which we can conclude that it was already used for recreational and spontaneous rehabilitation purposes³ at the turn of the 19th and 20th centuries. In addition to István Batka, Dr. Ferenc Tóth (1928-2018), an ethnographer and local historian from Makó, also observed that bathers on the Maros coast (peasants dealing mainly with onions) smeared their joints with blue mud, waited until it was completely dry, and then washed off (Tóth 2008). Thereafter, well-being and pain relief were reported. Similarly, the healing effects of Kolop mud were discovered based on folk observation (Garamvölgyi-Dankó and Barabás 2018). It also appears in oral recollections (in the interviews I have made) and in fragmentary archival sources,⁴ that the mud-cure “pulls fatigue out of the person”, “relieves aching joint pain”. Based on the local application and observations, Batka first performed his own experiment,⁵ then the mud was tested by several institutions: the Hungarian State Institute of Geology and the National Institute of Rheumatism and Spas determined the therapeutic effect, the Hungarian State Eötvös Loránd Geophysical Institute determined the radioactivity, the Public Health and Epidemiology Station stated that the substance does not contain pathogens, and finally, with the permission of the Ministry of Health, extraction from the river was permitted from 1961 (Medgyesi 2001, Tóth 2008, Apjok 2018).

A few years earlier (in 1955), the wells of the spa, opened in 1962, were also drilled with the professional assistance of Batka.⁶ Batka saw the future of Makó in spa development and the introduction of “spa tourism” based on the healing effects of water and mud. In 1968, he published an 83-page manuscript detailing “the five-year process of classifying medicinal mud, his struggle for rheumatism hospital until 1968, in which he describes the possible benefits of becoming a spa town and explains that he does all this “for the future of Makó” (Medgyesi 2012: 6). The declaration of Makó as a spa town was an issue on the agenda of the local governance at that time, and finally the implementation was postponed due to the deficiencies of the settlement infrastructure. However, the development of the spa and the construction of health services based on thermal water and medicinal mud were already envisaged in a broader perspective, and was considered crucial not only in the rehabilitation of the locals but also in the domestication of tourism.⁷

In 1988, the thermal water of Makó was also declared medicinal under the registration number VII/511 (gyogyviz.hu n.d.), and in 1991, the spa was awarded the District-Classified Spa certification (Makói Hírek 2008). István Batka could not experience this, but his desire for health treatments in Makó based on medicinal mud and thermal water can be considered fulfilled. The Hagymatikum Spa complex,⁸ which opened in 2012 and was built according to the plans of Imre Makovecz,⁹ consciously offers health services not only locally but regionally, nationally, and even internationally (hagymatikum.hu 2020, Apjok 2020). The main profile of tourism built on Hagymatikum is health preservation and rehabilitation, which also appeared in the plans of István Batka about 50 years earlier. The Maros medicinal mud still appears regularly in the local and regional press, in the national press, and is featured prominently on the websites dealing with spas and balneology, as well as among touristic and accommodation offers. The “miracle” adjunctive appears several times in the press, that Maros medicinal mud is “worth its weight in gold”, is unique; and these articles also refer to the specificity of the recent local “extraction mode” (collection from the floodplain after flooding) (Tamás 2020, ÉR. 2017, Bertus-Barcza 2013, Szabó 2007, Szabó 2009). The healing effects and components of the Hungarian muds are listed on the various medical and balneological websites, where the Maros medicinal mud is also mentioned (axibient.hu n.d, termalonline.hu 2020, gyogyhelyek.hu 2015, termalfurdo.hu n.d). The references of the local, regional and national websites and recommenders dealing with Makó as a tourist destination (mako.hu n.d, szallas.hu n.d, hungarycard.hu 2019, szentgellertborhaz.hu n.d, datekla.eu n.d, makotel.hu n.d, termesztjaro.hu n.d, univcoupon.hu n.d, szegedtourism.hu n.d, hotelcorvus.hu n.d, programturizmus.hu 2020) also allow us to conclude that the product is organically connected to the image of the settlement as a tourist landscape (imaginary landscape).¹⁰ It can be observed that in many cases the texts are taken from the same turns, and the “desire for healing”, the uniqueness of the combination of medicinal mud and water, the possibility of its complex use appear in all of them.

Since 9 May 2014, a bronze bust of dr. István Batka in the square in front of the Hagymatikum Spa has testifies that the initiation of rheumatic treatments and the work related to the research of medicinal mud have survived in the local memory, its maintenance is emphasized by this act, which also manifests itself through

symbolic space occupation.¹¹ On the pedestal of the statue (next to his name and years of birth and death) is the inscription “the discoverer of Maros medicinal mud”, thus clearly marking the content of the memory for spa visitors or walkers in Makovecz Square. The publication of the Miklós Szirbik Association, which presents the sculptures of Makó with pictures and descriptions, points out that that Batka “did not receive official recognition in his life - but grateful posterity, however, erected a statue in his honor at the wing of the building of the medical department of the Hagymatikum Spa” (Oláh et al. 2018: 26). This designation is also a kind of symbolic indication that, although Batka’s dream of a rheumatism hospital has not come true, but in the function of the spa, the former ideas of the physician were still objectified. Batka is also referred to as the “father of Maros medicinal mud” or the “father of balneotherapy in Makó” (Medgyesi 2012), and memorial conferences were held in his honor at both the József Attila Museum and the Makó Hospital. The legacy of István Batka appears in connection with the commemorative sessions and in the statements of Dr. Sára Széll, today’s chief rheumatologist in Makó (YouTube 2012a, YouTube 2012b). Behind the rheumatology department, rehabilitation treatments, there is still Batka’s activity and memory; the staff and doctors of the hospital apparently consciously manage the funds laid by István Batka. Mention of medicinal mud (e.g. in TV interviews, articles mentioned above) is always accompanied by mention of Batka’s name, as related to the creation of the spa, and in the case of health tourism.

In the middle of the 2000s, the town administration marked tourism as a new strategy that could be a breaking point for Makó, which is no longer wanted to be hallmarked only with onions (Apjok 2020). The issues of the exciting, intertwined, competing and stacking phenomena of onions and tourism are the subject of another paper. However, I would like to draw attention to that that before the construction of the Hagymatikum Spa the local governance published an information and summary publication with the title “Let Makó be a spa town!”, which was also made available online, and in which the need for spa development and the long-term economic benefits of the project were justified by marking the historical antecedents and referring to the work of István Batka (Kovács Istvánné 2008). Although the text does not directly refer to either the 83-page plan compiled by Batka or the spa development concepts of the 1960s (certainly these resources were not in their possession), at the same time, the history of the Maros medicinal mud and medicinal water and the role of István Batka were emphasized in outlining the concept and informing the population of Makó. This also suggests that the work of István Batka was considered a decisive antecedent of the development of spa tourism in the 21st century.

The aim of my study was to outline the role of Dr. István Batka, his work and the significance of his research results in the contemporary and historical aspects of spa and health tourism in Makó; as well as highlighting his memory that exists to this day. It can be seen that István Batka’s research on medicinal mud and thermal water has not only survived in the local memory, but his person and work are a point of reference for today’s hospital rheumatology and rehabilitation professionals. This is reflected not only in the organization of the commemorative sessions, but also in the fact that the István Batka memorial room was planned in the hospital with the consent of the family (YouTube 2012b). The public sculpture erected directly in front of the spa (especially the spa doctor department) also shows the importance of maintaining the remembrance culture related to Batka, since choosing the place not only allows acquaintances and admirers to remember it, but at the same time conveys to everyone (Makó people and tourists) how the “discoverer of Maros medicinal mud” has contributed to making local natural values in the public interest. The location of the statue in front of the Hagymatikum can also be interpreted as a tribute not only to the discovery of the medicinal mud, but also to the whole spa town/tourism concept, which could not be realized in the life of István Batka. Finally, here is a quote about him that not only praises Batka’s work, but also connects the mosaics of past, present and future, health and tourism: “*It is obvious that István Batka created a lasting impression in the case of the Maros medicinal mud, and we can hope that in the future he will play a role in the treatment of patients in Makó, and even in the rise of medical tourism.*” (Medgyesi 2012: 10).

REFERENCES

24. 03. 2020)

- Apjok, Vivien (2018): A marosi gyógyiszap útja. A homokkitermeléstől a fürdőkultúráig. In: Csengeriné Szabó Éva – Forgó Géza – Nagy Gábor – Szikszai Zsuzsanna (szerk.): József Attila Múzeum évkönyve II. Makó: *József Attila Múzeum*, 442-453. p.
- Apjok, Vivien (2020): Gazdasági tájból turisztikai táj? A makói (fürdő)turizmus története és értelmezési lehetőségei. In: Albert Tóth Attila – Happ Éva – Printz-Markó Erzsébet – Kupi Marcell – Török Nikolett (szerk.): „*Multidiszciplinaritás a turizmusban.*” X. Nemzetközi Turizmus Konferencia *Tanulmánykötet*. Győr: Széchenyi István Egyetem, 6-20. p.
- Bertus-Barcza Péter (2013): Iszapfürdőzni jó! In: *National Geographic online*. Available: https://ng.hu/kultura/2013/10/11/iszapfurdozni_jo/ (Download: 23. 07. 2020)
- Bodó, Julianna and Biró A., Zoltán (2017): Szimbolikus térhasználat változó szerepben. In: *Replika*, 2017/5., 147-161. p.
- datekla.eu (n.d): *Makói Termál- és Gyógyfürdő*. Available: <http://www.datekla.eu/index.php?cid=1041&ln=hu&id=24> (Download: 31. 07. 2020)
- Dehelán, Aurélia (2012): *Dr. Batka István, a lokálpatrióta orvos*. Available: <http://marosvidek.hu/kiadasok/2012/1szam.pdf> (Download: 01. 08. 2020)
- ÉR (2017): *Aranyat ér a marosi gyógyiszap!* Available: <https://www.promenad.hu/2017/06/06/aranyat-er-a-marosi-gyogyiszap/> (Download: 24. 07. 2020)
- Fritz, Péter (n.d): *Rekreáció*. Available: <https://idegen-szavak.hu/rekre%C3%A1ci%C3%B3> (Download: 11. 10. 2019)
- Garamvölgyi-Dankó, Erika and Barabás, Imre (2018): *Az elfeledett tiszasülyi gyógykincs*. Available: http://kotivizig.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1661:az-elfeledett-tiszasueyli-gyogykincs&catid=1:jeles-esemenyek&Itemid=74 (Download: 23. 07. 2020)
- gyogyviz.hu (n.d): *A gyógyvíz*. Available: http://www.gyogyviz.hu/ogvfi_kulso.htm (Download: 30. 07. 2020)
- hagymatikum.hu (2020): *Hagymatikum Thermal Bath of Makó*. Available: <https://hagymatikum.hu/en/home/> (30. 07. 2020)
- hotelcorvus.hu (n.d): *Fürdőtúra az Alföldön*. Available: <https://hotelcorvus.hu/furdotura-az-alfoldon> (Download: 30. 07. 2020)
- hungarycard.hu (2019): *Kényeztesse magát a fürdők fürdőjében – a Makói Hagymatikumban!* Available: <https://hungarycard.hu/kenyeztesse-magat-a-furdok-furdojeben-a-makoi-hagymatikumban-2/> (Download: 30. 07. 2020)
- Kovács Istvánné Mária Magdolna (2008): *Makó legyen fürdőváros*. Available: <http://mako2007.network.hu/blog/makoi-életkepek-hirei/mako-legyen-furdovaros> (Download: 24. 03. 2020)
- Lajos, Veronika and Nemes Gusztáv (2020): *Megalkotott valóságok: sokszínű kisvilágok a Kárpát-medencében*. Available: http://real.mtak.hu/105381/1/LajosV-NemesG-Megalkotott_valogások_Kali_medence_2020.pdf
- Makói Hírek (2008): *Legyen Makó fürdőváros!* Available: <https://docplayer.hu/6577366-Makoi-hirek-mako-varos-onkormanyzatanak-nem-tegnapi-otlete-mint-arrol-marhirt-beruhazas-tervezett-bekerulesi-koltsege-netto-3-5-milliard.html> (Download: 03. 08. 2020)
- mako.hu (n.d): *Turisztika*. Available: <http://mako.hu/turisztika/> (Download: 30. 07. 2020)
- makotel.hu (n.d): *Hagymatikum fürdő*. Available: <http://www.makotel.hu/> (Download: 02. 08. 2020)
- makoveczimre.hu (n.d): *Curriculum Vitae*. Available: <https://makovecz.hu/makoveczimre/en/curriculum-vitae/> (Download: 01. 08. 2020)
- Medgyesi, Pál (2001): *Marosi gyógyiszap*. Available: https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako/marosvidek/marosvidek_2001_3/pages/010_muhely.htm (Download: 30. 07. 2020)
- Medgyesi, Pál (2012): *Dr. Batka István munkássága mérnökszemmel*. Available: <http://marosvidek.hu/kiadasok/2012/1szam.pdf> (Download: 24. 07. 2020)
- Oláh, Nóra – Urbancsok, Zsolt – Vizi, Dávid Máté – Zeitler, Ádám (2018): *Batka István*. In: Urbancsok Zsolt (szerk.): *Makó szobrai. Plasztikák – szobrok – muráliák*. Makói Kincsestár 4. Makó: Szirbik Miklós Egyesület, 26-27. p.
- Olick, Jeffrey K. and Joyce Robbins (n.d): *A társadalmi emlékezet tanulmányozása: a "kollektív emlékezettől" a mnemonikus gyakorlat történeti szociológiai vizsgálatáig*. Available: <http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/37/olick.htm> (Download: 01. 08. 2020)
- Papp, Katalin (2014): *Orvosi rehabilitáció*. Available: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010_0020_rehabilitacio_magyar/orvosi_rehabilitci.html (Download: 31. 07. 2020)
- programturizmus.hu (2020): *Makói szabadidő*. Available: <https://www.programturizmus.hu/helykategoria-szabadido.mako.html> (Download: 01. 08. 2020)
- Régi, Tamás (2017): A turizmus és társadalmi változás kapcsolatának néhány antropológiai és szociológiai értelmezése. In: Régi Tamás – Rátz Tamara – Michalkó Gábor (szerk.): *Turizmus és transzformáció. Turizmus Akadémia 8*. Orosháza-Budapest: Kodolányi János Főiskola / MTA CSFK Földrajztudományi Intézet / Magyar Földrajzi Társaság, 11-27. p.
- Szabó, Imre (2007): *A Maros iszapjától gyógyul az ország*. Available: <https://www.delmagyar.hu/mako-es-kornyeke/a-maros-iszapjattol-gyogyul-az-oroszag-2347183/> (Download: 24. 03. 2020)

24. 07. 2020)

ABBREVIATIONS

- Szabó, Imre (2009): *Egyre értékesebb Makó fekete aranya*. Available: <https://www.delmagyar.hu/mako-es-kornyeke/egyre-ertekesebb-mako-fekete-aranya-4106176/> (Download: 24. 07. 2020)
- szallas.hu (n.d): *Makói Hagymatikum Fürdő – Makó*. Available: <https://szallas.hu/programok/makoi-hagymatikum-furdo-mako-p100> (Download: 01. 08. 2020)
- szegedtourism.hu (n.d): *Kirándulások a környéken – Makó*. Available: <http://szegedtourism.hu/hu/mako/> (Download: 01. 08. 2020)
- sztgellertborhaz.hu (n.d): *Hagymatikum, a fürdők fürdője*. Available: <https://www.sztgellertborhaz.hu/galeria.html> (Download: 24. 07. 2020)
- Szöts, Zoltán Oszkár (2019): *Mit adtak nekünk az ópusztaszeriek? – A VII. Kárpát-medencei Fiatal Magyar Történészek Táborá*. Újkor.hu. Available: <http://ujkor.hu/content/mit-adtak-nekunk-az-opusztaszeriek-vii-karpat-medencei-fiatal-magyar-torteneszek-tabora>
- Tamás, Katalin (2020): *Gyógyítja a mozgásszervi betegségeket és a gyulladásokat: a marosi gyógyiszap csodát tehet a testtel*. Available: <https://femina.hu/egeszseg/marosi-gyogyiszap/> (Download: 25. 07. 2020)
- termalfurdo.hu (n.d): *Gyógyiszap*. Available: <https://www.termalfurdo.hu/tudastar/fogalomtar/gyogyiszap-34> (Download: 23. 07. 2020)
- termeszetjaro.hu (n.d): *Kelemen Panzió*. Available: <https://www.termeszetjaro.hu/mobile/hu/lodging/panzio/kelemen-panzio/30376021/> (Download: 30. 07. 2020)
- Tóth, Ferenc (2008): *Gazdálkodás – Homokkitermelés*. In: Tóth Ferenc (szerk.): *Makó néprajza. Makó Monográfiája 3*. Makó: Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete, 159-166. p.
- univcoupon.hu (n.d): *SZTE Kedvezmények*. Available: https://univcoupon.hu/kupon/csobbanj-velunk-makon-makoi-hagymatikum-gyogyfurdo-7179?utm_news=csobbanj-velunk-makon-makoi-hagymatikum-gyogyfurdo-7179 (Download: 01. 08. 2020)
- YouTube (2012a): *A makói termálvíz gyógyhatásainak felfedezőjére emlékeztek*. Available: <https://www.youtube.com/watch?v=5HQufm4ngZg> (Download: 20. 03. 2019)
- YouTube (2012b): *Dr. Batka István emlékülés tartottak a kórházban*. Available: https://www.youtube.com/watch?v=mUbe02sDm_I (Download: 20. 03. 2019)
- YouTube (2014): *Szobor a marosi gyógyiszap „atyjának”*. Available: https://www.youtube.com/watch?v=LLssiYDAH_c (Download: 30. 07. 2020)
- MNL CSML ML CSMVCSMV – Hungarian National Archives, Archive of Csongrád-Csanád County, Account Archive of Makó, Csongrád County Water and Sewerage Company
- MNL CSML ML MVT VB - Hungarian National Archives, Archive of Csongrád-Csanád County, Account Archive of Makó, Council of Makó, Executive Committee

JEGYZETEK

¹ “Social memory [...] was conceived as a combination of certain social practices, such as commemoration and monument building, and more general cultural constructs, such as tradition, myth, and identity. They were approached from the perspectives of sociology, historical science, literary criticism, anthropology, psychology, art history, and political science, among others. [...] A contemporary interpretation of the term is usually traced back to Maurice Halbwachs, referring to his 1925 paper justifying the social determinacy of memory. [...] Halbwachs defined the concept of collective memory not only beyond philosophy, but also in opposition to psychology, although the term social memory itself corresponds to the terminology of psychology. [...] Halbwachs characterizes collective memory as the plural; shows that shared memories can be effective tools for social differentiation. [...] Assmann distinguishes between four modes of memory when attempting to embrace the problem of memory: 1. mimetic memory - the transfer of practical knowledge of the past; 2. material memory - the history contained in the objects; 3. communicative memory - remnants of the past in language and communication, including the ability to communicate in language itself; and 4. cultural memory - which is the transmission of past meanings, i.e., spoken historical references and historical consciousness.” (Olick and Robbins n.d)

² Tourism is a multisectoral system that is more or less closely related to many activities and phenomena, and thus, in addition to economics, geography as well as ethnography and cultural anthropology also examine certain aspects. From an anthropological point of view, its significance lies in the fact that “tourism is a symptomatic phenomenon that goes far beyond itself and that the study of tourist travel can be seen as a kind of entry point for understanding society as a whole.” (Régi 2017: 11). Transformation is an essential and common element of the literature approaches dealing with tourism, and in our case it may be valid that tourism is the result of social transformation and also the cause of environmental and social transformations (Régi 2017).

³ Recreation: “In leisure time, all cultural, social, playful and mobile activities performed by a person in order to relieve the fatigue and tension caused by the main daily activities, to restore and increase physical and mental performance and ability.” (Fritz n.d) Rehabilitation: “By medical rehabilitation we mean the activity that medicine provides to its disabled people with their own tools (diagnosis, therapy, prevention, care) in order to regain their independence in part or in full and become able to integrate into the family, workplace and society by developing their existing skills. Its essence is therefore the accurate assessment of existing functions and performance (condition assessment), compensatory development and training.” (Papp 2014).

⁴ We have fragmentary resources about the history of the use of medicinal mud, which we must look for primarily in human memory. Certainly, new data about unexpected places may constantly appear, so I did not even keep in mind the need for a comprehensive historical examination in this dissertation. However, I would like to draw your attention to a fragment of data that I heard at the end of August 2019, in the presentation of Gábor Ferenc Kiss at the Ópusztaszer National Heritage Park: it appears in a letter written to the family by a soldier from Elek who was stationed in Makó during World War II, to relieve his fatigue, smeared his joints with blue mud of river Maros, and experienced an improvement in his well-being. Looking at the period, this data fits into the line of knowledge about medicinal mud from the memories of the 1940s and 50s. I would like to thank Gábor Ferenc Kiss for his valuable contribution and presentation. Also see Szóts 2019.

⁵ He put coins on the X-ray film and a bag of mud on it, and the form of the money was drawn on the film developed a few days later (Tóth 2008, Apjok 2018).

⁶ MNL CSML ML CSMVCSMV protocol 58/1955.

⁷ MNL CSML ML MVT VB protocol, decree 34/1969.

⁸ The name Hagymatikum contains the word ‘hagyma’ which is the Hungarian word for onions.

⁹ Hungarian architect, born in 1935 in Budapest. He is also referred to as the “master of Hungarian organic architecture”. In Makó, buildings and squares of urban significance preserve the memory of his work. The design of the Hagymatikum Spa in Makó was one of his last works before his death in 2011 (makoveczimre.hu n.d)

¹⁰ An imaginary landscape is a social landscape concept and perception of space, “a historically embedded, social construction, an imaginary world full of action-driven images that motivate people to take certain actions, such as migrating from one place to another, visiting different tourist destinations or consuming. Some of the action control images draw from the region’s own culture, such as ethnographic and historical data [...]” See Lajos and Nemes 2020.

¹¹ “...the activity and creativity in the symbolic sphere in the region, even after a quarter of a century, produces a lively, symbolic event in terms of both content and form. Above all, symbolic events that are tied to “places” and take place in accordance with the practice of “symbolic space occupation” typical of the area. The list of events is very long: we can experience a series of regional or local symbolic celebrations, sculpture and memorial exhibitions, festive commemorations, events, shrine exhibitions, naming ceremonies, street and square renaming, memorial plaque inaugurations. At the same time, the increasing use of symbolic objects and actions in connection with priority spaces and occasions can be linked to these occasions.” (Bodó and Biró 2017: 147).